

# עקבות העבר : פיענוח סימון י בעלות (אָקס ליבְּרַיִס) בספרים

יחידת לימוד זו עוסקת באקס ליבריס בספרים, כלומר בפתקיות או תוויות שמעוצבות בדרך כלל בצורה ייחודית, ומהן אפשר ללמוד הרבה על בעליהם ועל סיפורי חייהם.

# חידת לימוד 3 - מבט כללי

## מטרות הלימוד

### פיתוח מיומנויות בעיצוב יצירתי

פיתוח מיומנויות יצירתיות באמצעות עיצוב של פתקיות או תוויות אקס ליבריס אישיות בספרים, וכן באמצעות עיצובי אקס ליבריס על פי דוגמאות היסטוריות.

### פיתוח מיומנויות אנליטיות

התלמידים לומדים לנתח ולפרש מקורות ויזואליים – במקרה הזה, פתקיות או תוויות אקס ליבריס.

## שיטת העבודה:

### 1. ניתוח של אקס ליבריס וקורות חיים

התלמידים מנתחים ארבע דוגמאות לפתקיות או תוויות אקס ליבריס וקוראים על קורות חייהם של האנשים שהיו קשורים לבית המדרש ועל הספרים שהיו ברשותם. על סמך שני המקורות הללו (קורות החיים והאקס ליבריס), התלמידים מספרים בקצרה את קורות חייהם של אותם אנשים.

### 2. עיצוב אקס ליבריס עבור דמויות היסטוריות שהיו קשורות לבית המדרש

יצירת אקס ליבריס אינדיבידואליים עבור דמויות היסטוריות שפעלו בבית המדרש.

### 3. עיצוב אקס ליבריס אישי

התלמידים מעצבים אקס ליבריס משלהם.

### 4. הצגת תוצאות העבודה ודיון

התלמידים מציגים את האקס ליבריסים שעיצבו בפני כל הכיתה.

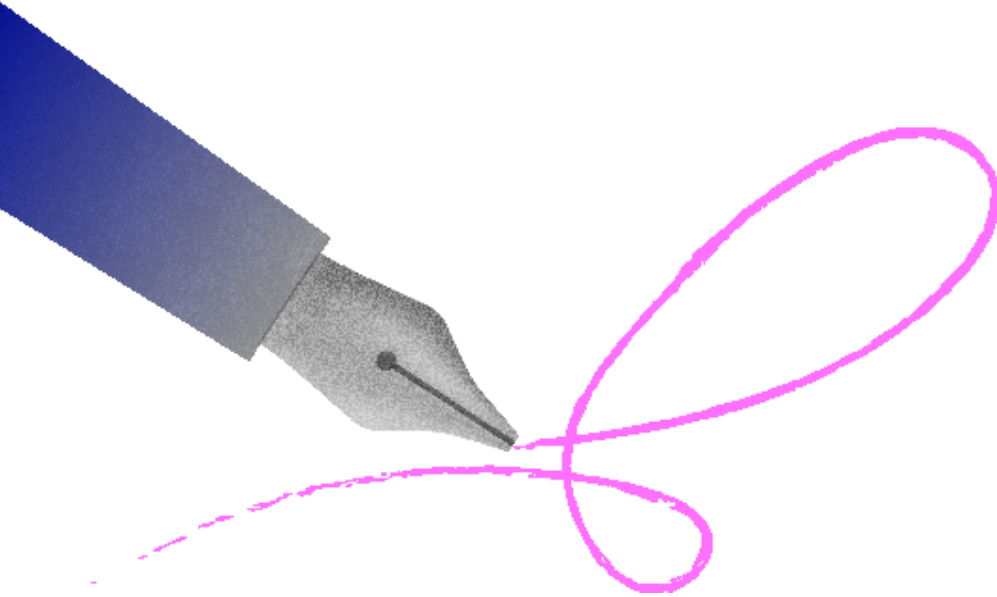
## הציוד הנדרש:

דף עבודה לתלמידים:  
להלן דף עבודה ובו הנחיות  
לפעילות 12.

# יחידת לימוד 3 - מבוא

## הסברים ורקע היסטורי

ביחידת לימוד זו, הנושא המרכזי הוא חקר מוצאות, שהוא גם נושא מרכזי בתערוכה. חקר מוצאות פותח לתלמידים דלת לעולם שמאחורי הספרים בכך שהם שופכים אור על ההיסטוריה שלהם. מרכיב מרכזי בחקר מוצאות הוא אקס ליבריסים – פתקיות שמעוצבות בדרך כלל בצורה ייחודית, ומהן אפשר ללמוד הרבה על האנשים שהיו בעבר בעלי הספרים. יצירות האמנות הקטנות האלה אינן רק עדות לזמנים שהיו ואינם, אלא גם משקפות את זהותם החברתית והתרבותית של מי שהיו לפני בעלי הספרים. יחידת לימוד זו מאפשרת לתלמידים ליישם שיטות מחקר הלכה למעשה, ובתוך כך לקדם את היצירתיות שלהם ואת יכולותיהם האנליטיות.



# יחידת לימוד 3 – דף עבודה

## עקבות העבר

### מומחיות באקס ליבריס? בהחלט!

➤ **פירוש אקס ליבריס בספרים במקורות היסטוריים:** התבוננו בארבעת האקס ליבריסים שקיבלתם וקראו את המידע הביוגרפי על בעלי הספרים. בהתבסס על שני מקורות אלו, נסחו בקצרה את סיפורי חייהם של אישים אלה, שפעלו בבית המדרש, תוך שימוש באקס ליבריסים כמקור מרכזי על אישיותם ותנאי חייהם.

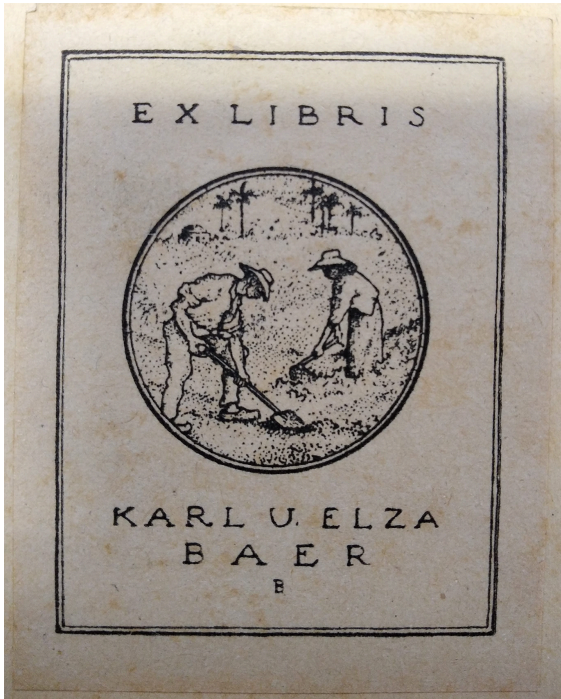
➤ **עיצוב אקס ליבריס עבור דמויות היסטוריות שפעלו בבית המדרש:** עצבו אקס ליבריס ייחודי עבור ליאו בק, אדל שפרלינג, ג'ני וילדה או דמות אחרת מבית המדרש, שהרשימה אתכם במיוחד.

➤ **עיצוב אקס ליבריס משלכם:** עצבו אקס ליבריס שמשקף את זהותכם ואת תחומי העניין שלכם.

➤ **הצגת התוצאות:** הציגו את האקס ליבריסים שלכם בפני כל המשתתפים.



### קארל בָּר



קארל בָּר נולד בשנת 1885 בשם מרתה בָּר, והיא אחת מהנשים הראשונות שהיו ידועות כטרנסג'נדר. בָּר פעל כעובד סוציאלי לקידום של זכויות נשים. בהמשך דרכו עבד כפקיד בבנק. בשנת 1937 היגר לפלשתינה המנדטורית בשל רדיפות המשטר הנאצי על רקע מגדרי, ושם חי עד שהלך לעולמו בשנת 1956. האקס ליבריס של קארל בר הוא כפול: הוא אינו מייצג רק אותו, אלא גם את אשתו, אֶלְזָה מקס בר (1887–1947). המוטיב שמעל לכיתוב מראה פועלים חקלאיים, פרי מכחולו של האמן הנודע יוזף בודקו.

### אריה בן-דוד



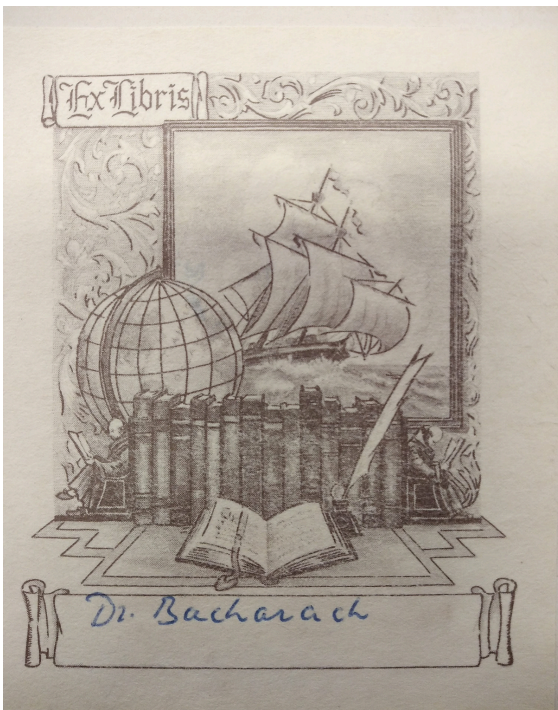
האקס ליבריס שלו נראה כמו חזרה לראשית מסורת האקס ליבריס. כפי שהיה נהוג באותם ימים, באקס ליבריס שלו יש "שלט הרלדי" או שלט-אצולה, מהסוג שייצג משפחות אצולה בעבר: עץ שעליו מגן דוד, ומשני צדדיו אריות. מעל לסמל זה מצוטט פסוק ד' מתהלים פרק ג', שבו מפגין דוד את בטחונו באל, גם בהיותו מוקף באויבים: "ואתה ה', מגן בעדי; כבודי, ומרים ראשי". בן-דוד נולד בשם ליאו לֶנְתָאל בשנת 1904. בשנת 1934 היגר לפלשתינה המנדטורית, ושם עבד תחילה בפרדס. לאחר קום המדינה, הוא מצא משרה במשרד המסחר והתעשייה ופרסם עבודות מחקר על כלכלת ארץ ישראל בתקופת המשנה והתלמוד. בן דוד הלך לעולמו בירושלים והוא בן 75.

### עדה (אדלהייז) בֶּרְנְהָרְד



האקס ליבריס של אדלהייז ברנהארד, הכתוב גרמנית, התגלה בתרגום גרמני לשירי וולט ויטמן. ברנהארד, שהייתה גם משוררת בעצמה, נולדה בנירנברג בשנת 1898, והתאבדה בגיל צעיר, בשנת 1920. באקס ליבריס שלה ניתן לראות אישה וכתר על ראשה וילד שנושא בידיו ערימה של ספרים. מאחורי חומה ובראש גרם מדרגות אפשר לראות יער מטופח היטב. שמי הלילה מוארים בכוכבים. על אף הפרטים הרבים שבתמונה, משמעותו של האקס ליבריס נותרה עלומה. האם נושא הספרים משרת את האישה? או שמא הוא מבקש ממנה רשות להיכנס למעין אחוזה או גינה, שעליהן היא שומרת? מכל מקום, אין ספק שהספרים ממלאים כאן תפקיד מרכזי.

### צבי (ולטר) בכרך



צבי (ולטר) בכרך ומשפחתו ברחו בשנת 1938 מגרמניה להולנד, בשל רדיפת היהודים בגרמניה. צבי היה אז בן עשר. זמן קצר לאחר מכן נשלחה המשפחה למחנה הריכוז טרזיינשטט, ולאחר מכן, בשנת 1944, נשלחה כל המשפחה לאושוויץ, שם נרצחה אימו של צבי. צבי, אביו ואחיו אלברכט הועסקו עד סוף המלחמה בעבודות כפייה במחנה ריכוז ליד בוכנאולד. כאשר הנאצים פירקו את המחנה בסוף המלחמה, נרצח אביו. לאחר שצבי שוחרר, הוא היגר לפלשתינה בשנת 1946 והצטרף לתנועה הקיבוצית הדתית. בשנת 1949 נישא לחנה, ניצולת שואה מהונגריה. בני הזוג עברו להתגורר בתל-אביב בשנת 1953 והקימו שם משפחה. בכרך היה למורה, למד היסטוריה, ולבסוף לימד היסטוריה של העת החדשה באוניברסיטת בר-אילן. הוא חקר את תולדות האנטישמיות והשואה והיה מנהל מכון ליאו בק בירושלים בשנים 2003-2007. הוא הלך לעולמו בשנת 2014. באקס ליבריס שלו רואים שולחן כתיבה ועליו יש ספרים ישנים על הקיר תלויה תמונה של אוניית מפרשים.